

Якубівська Юлія Євгенівна

*викладач Тернопільського комерційного інституту
аспірант Українського державного університету фінансів та
міжнародної торгівлі*

Генезис державно-правового регулювання у сфері інтелектуальної власності в Україні

Швидкий економічний розвиток вимагає адекватного державно-правового регулювання у всіх сферах господарювання. Світова практика підтверджує факт підвищення ролі об'єктів інтелектуальної власності для росту фінансово-економічних показників. Державно-правове регулювання інтелектуальної власності як на міжнародному, так і на національному рівні виражається через інституційний контекст зазначеної категорії. Сукупність проблем, що виникають на шляху імплементації міжнародних правових норм в українську законодавчу базу проявляється як негативний фактор в контексті забезпечення ефективної системи захисту та охорони об'єктів інтелектуальної власності не лише як юридичної категорії, але й як економічної.

Як відомо, в Україні існує сукупність проблем щодо забезпечення державної підтримки процесу інтелектуалізації економіки. Даний аспект пояснюється також відсутністю нормативно-правового забезпечення, в основі якого лежала б система стимулювання інтелектуально-інноваційної діяльності.

Дослідженню державно-правового механізму регулювання інтелектуальною власністю та особливостей імплементації міжнародних стандартів в національну практику присвячені праці таких вчених, як: А.Сільверманн, С.Лернер, А.Гідденс, В.Коссак, І.Якубівський, І.Дахно, С.Куса, А.Кочеткова та інші. Науковці та економісти основну увагу зосереджують на проблематиці впровадження міжнародного досвіду нормативно-правового забезпечення в українську законодавчу базу, а також

неспроможності регулятивної діяльності держави на фоні недосконалості нормативно-правової бази України у сфері інтелектуальної власності.

Дослідивши та проаналізувавши праці вище перелічених вчених, вважаємо за потрібне зазначити, що проблематика забезпечення ефективного державно-правового регулювання інтелектуальної власності в Україні в контексті імплементації міжнародних норм та стандартів є актуальною в зв'язку з її практичною значимістю.

Мета написання даної статті полягає у дослідженні державно-правового регулювання інтелектуальної власності в Україні. Задля досягнення поставленої мети вирішення потребують наступні завдання:

- роз'яснити роль та значення Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС) в системі управління та захисту інтелектуальної власності;
- визначити перешкоди для підвищення рівня використання та захисту об'єктів інтелектуальної власності для України;
- сформулювати організаційно-функціональну структуру захисту інтелектуальної власності на національному рівні;
- дослідити нормативно-правове забезпечення процесу комерціалізації інтелектуальної власності в Україні.

Парадигма становлення ефективної системи державно-правового регулювання інтелектуальною власністю включає в себе розвиток системи нормативно-правового забезпечення та його застосування в контексті державного управління.

Право інтелектуальної власності є порівняно новою категорією, і як для будь-якого з її видів необхідним є створення відповідного середовища захисту та охорони, які не можуть бути реалізованими без державної підтримки. Першочерговим завданням уряду у даному випадку повинна стати політика по встановленню національної системи захисту інтелектуальної власності, яка б відповідала міжнародним стандартам, що є обов'язковою

умовою членства у Всесвітній торгівельній організації, а також складовим елементом Угоди ТРІПС.

З технічної точки зору досить нелегко включити в національне право специфічні вимоги ч.3 Угоди ТРІПС, пов'язані із вищезазначеним впровадженням. Більшість із процедурних концепцій та механізмів, запропонованих ч.3 оснований на принципах англо-американського публічного права: вони не відокремлені в цивільному праві, їхня термінологія не має відповідників у лексиконі сучасного права арабською мовою. Саме тому відповідна робота по юридичному формуванню та редагуванню є необхідною умовою по імплементації Угоди ТРІПС в національні системи правового регулювання. Крім того, по закінченні процесу редагуванню урядам держав необхідних впевнитись у важливості впровадження нових механізмів. Зазвичай вони можуть мати відхилення від національної процедури. А.В.Єременко зазначає, що в умовах вільного ринку розповсюджена практика копіювання зовнішнього вигляду, форми, оформлення товарів, не захищених спеціальним законодавством, наприклад, законами про товарні знаки, промислові зразки, авторським правом[1, с.124].

У високорозвинутих країнах функціонують спеціальні урядові підрозділи по вдосконаленню процесу управління та захисту об'єктів інтелектуальної власності. До їх функцій належать: прийом та обробка скарг, розслідування та прийняття рішень до подання до вищої інстанції. У деяких країнах такий підрозділ наділений не лише правом розслідування, але також і винесення судових рішень. Таке поєднання функціональних обов'язків цілком відповідає ст. 41(3) Угоди ТРІПС щодо вимоги «законності та справедливості» процесу.

Сучасний стан розвитку глобального ринку характеризується масовим порушенням прав інтелектуальної власності на міжнародному рівні. Саме тому національні кордони можуть служити «межею захисту» національних систем. Ч. 3 Угоди ТРІПС приділяє значну увагу митним органам (п. 4 ч. 3 (ст. 51-60)), які, згідно п.4 зобов'язані прийняти відповідні заходи, які б

надали право власникам інтелектуальної власності звернутися у відповідну інстанцію, якщо у них виникає підозра, що проводиться імпорт підробленої продукції певної торгової марки чи відбувається порушення авторських прав, з метою вилучення такої продукції з обігу (ст. 51). Дані повноваження можуть належати судовим органам, а також відповідним посадовим особам – експертам в галузі інтелектуальної власності. Особа, що наділена такими повноваженнями, повинна досконало володіти знаннями у галузі інтелектуальної власності як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Хочемо наголосити, що відповідність національної системи захисту інтелектуальної власності повинна базуватися на засадах Угоди ТРІПС і не суперечити міжнародним правилам торгівлі. Вагоме значення для ефективного режиму захисту та охорони інтелектуальної власності має державна підтримка. Наприклад, у випадку винахідництва, уряд може надати фінансову та іншу допомогу для дослідження і розвитку, а також комерціалізації. Важливо також скеровувати освітні ресурси держави в галузі, в яких генеруються об'єкти інтелектуальної власності. Прикладом такої політики є Індія, країна, яка завдяки адекватному розподілу освітніх ресурсів в розробку та дослідження комп'ютерного забезпечення, стала одним з найбільших експортерів програмного забезпечення у світі.

Така диференціація у рівні захисту інтелектуальної власності між країнами світу створює непорозуміння при проведенні міжнародних операцій. Ми вважаємо, що для ефективного функціонування глобального ринку необхідна уніфікація національних правових систем з міжнародною законодавчою базою.

Державно-правове регулювання інтелектуальної власності на міжнародному рівні здійснюється через:

- активну участь держав у міжнародних семінарах, конференціях;
- співпраця із Всесвітньою організацією інтелектуальної власності;

- співпраця з міжнародними організаціями з питань захисту та охорони об'єктів інтелектуальної власності;
- участь в угодах та договорах щодо управління та захисту інтелектуальної власності тощо.

Суттєвими перешкодами для підвищення рівня використання та захисту об'єктів інтелектуальної власності для України є наступні:

1. Недосконалість законодавчої бази у сфері інтелектуальної власності, її неузгодженість із міжнародними стандартами, а також з юридичними принципами інших галузей українського права;

2. Відсутність достатньої кількості висококваліфікованих спеціалістів в галузі інтелектуальної власності, що пояснюється низьким рівнем заробітної плати даного сектора. Згідно з даними Державного комітету статистики, що знайшли своє відображення в аналітичних даних, внесених до «Білої книги –

2. Інтелектуальна власність в інноваційній економіці України», середньомісячна заробітна плата штатних працівників в цілому по Україні становила 966,9 грн. (100%), в тому числі за видами економічної діяльності, що відносяться до інтелектуальної:

- у сфері дослідження та розробок (1186,2 грн.);
- у сфері освіти (771,9 грн.);
- у сфері охорони здоров'я (615,2 грн.);
- у сфері відпочинку та розваг, культури та спорту (788,8 грн.)[2].

3. Відсутність державної підтримки інноваційного сектора, що проявляється через скорочення фінансування науково-технічної сфери. Науково-технічна діяльність України, витрати на виконання наукових та науково-технічних робіт за рахунок держбюджету складають 1/3 від загальної суми витрат. Решта здійснюється за рахунок інвестицій приватного сектора та власні кошти винахідників. Такі фактори зменшують зацікавленість останніх як в результатах своєї діяльності, так і в процесі розробки.

4. Низька міжнародна конкурентоспроможність України на міжнародному ринку, що прямо пов'язане із високою зовнішньоекономічною залежністю країни;

5. Наявність в активах підприємств України застарілого енергоємного устаткування (у порівнянні з розвинутими країнами енергоємність валового продукту в Україні вища у 4-5 разів).

6. Низький рівень правового захисту у сфері інтелектуальної власності, відсутність механізму контролю за дотриманням законодавства.

Незважаючи на наявність перешкод, певні кроки по формуванню ефективної політики використання, захисту та комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності в Україні вже зроблено: створена організаційно-функціональна структура захисту інтелектуальної власності на національному рівні:

Рис. 1. Організаційно-функціональна структура захисту інтелектуальної власності в Україні.

Недоліком такої структури в Україні є відсутність патентних судів, які широко розповсюджені в розвинутих країнах світу. Водночас, створені при Вищому господарському суді України судові колегії з інтелектуальної власності, в яких працюють судді, що мають спеціалізовану фахову підготовку з інтелектуальної власності і тому можуть компетентно вирішувати спори щодо інтелектуальної власності[3, с. 68-69].

На шляху підвищення рівня захисту інтелектуальної власності в Україні, як і в високо розвинутих країнах світу, передбачається також і кримінальна відповідальність за порушення права інтелектуальної власності. Наприклад, за порушення авторського та суміжних з ним прав в Україні передбачений штраф у розмірі від 200 до 2000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, виправні роботи або позбавлення волі до п'яти років[4, с.329]. Як зазначалося вище, в США за порушення копірайту штраф становить 250 тис. дол., позбавлення волі – до п'яти років. Якщо ж порушення здійснене невмисне з метою отримання фінансової вигоди, штраф збільшується до 500 тис. дол., а термін ув'язнення – до десяти років.

Здійснювана у Франції, наприклад, контрафакція творів, опублікованих в країні ч за її межами, карається позбавленням волі строком до двох років з виплатою штрафу в розмірі 1 млн. франків. Таке покарання також передбачається за фіксацію, виведення в ефір або представлення перед публікою виступів, фонограм, відеограм без згоди артиста, виробника фонограм[5, с.78]. Накопичений за останні роки боротьби із контрафактними товарами досвід у Франції може бути успішно використаний і в Україні.

Для українського ринку досить складним є питання введення об'єктів інтелектуальної власності в господарський оборот, їх оцінка та комерціалізація, а відтак і запис до бухгалтерської звітності та їх інвентаризація. Основною перешкодою проведення останньої в Україні є недосконалість законодавчої бази про повноваження органів державної влади в розподілі права власності на об'єкти промислової власності, які були

створені на кошти держбюджету. У свою чергу це ускладнює процес віднесення їх до стандартів бух обліку.

Звертає увагу на себе той факт, що перші кроки по формуванню методики оцінки об'єктів інтелектуальної власності в Україні вже зроблено: Центром інтелектуальної власності та передачі технологій при НАН України розроблено Рекомендації з оцінки вартості інтелектуальної власності. Як зазначалося вище, дані Рекомендації відповідають міжнародним стандартам та можуть бути ефективно застосовані на практиці.

На законодавчому рівні П(С) БО–8 «Нематеріальні активи» визначає інвентаризацію та облік об'єктів права інтелектуальної власності, їхню оцінку, а також вибірккову амортизацію. Саме тому підвищується контроль за дотриманням П(С) БО–8 «Нематеріальні активи» податковими органами. На основі цього в Україні активно розвивається система охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності. Розмір відповідних зборів за реєстрацію прав на об'єкти інтелектуальної власності затверджений Постановою Кабінету міністрів України від 23 грудня 2004 року № 1716 «Про затвердження сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності». Згідно з Положенням, на даний час отримання свідоцтва про державну реєстрацію твору (авторське право) коштує 600 грн. і здійснюється на протязі двох місяців, комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності коштує від 250 до 480 грн. і здійснюється до двох місяців, ІР-аудит коштує від 1000 грн. і проводиться в межах до п'яти днів[6]. Дане Положення пропонує широкий спектр послуг по реєстрації, комерціалізації та захисті об'єктів інтелектуальної власності із зазначенням вартості та строку виконання. Даний факт характеризує значимість вище перелічених операцій для підвищення фінансових показників як на мікро-, так і на макрорівні.

Висновок: отже, здійснюваний у даний час процес переорієнтації підприємств України відповідно до міжнародних стандартів вимагає створення ефективної системи державно-правового регулювання інтелектуально власністю та процесами інтелектуалізації в контексті виходу

на міжнародні ринки. Ми вважаємо, що сучасна система нормативно-правового забезпечення України є недосконалою, існує значна кількість законодавчих актів, норми яких не відповідають міжнародному правовому полю, а це, у свою чергу, створює можливості для порушень у сфері інтелектуальної власності. Доречно також переглянути систему державного управління інтелектуальною власністю в контексті стимулювання інноваційної діяльності та процесу інтелектуалізації економіки.

Перспективними вважаються подальші дослідження питання забезпечення ефективної системи державно-правового регулювання інтелектуальної власності на міжнародному рівні та імплементація основних її принципів в українську економіку.

Література:

1. Єременко Андрій Валерійович. Інтелектуальна власність в глобальній торговій системі: Дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / Київський національний економічний ун-т. — К., 2005. — 226арк. — Бібліогр.: арк. 182-199.
2. Біла книга-2 Інтелектуальна власність в інноваційній економіці України. / Дем'яненко О.В., Доровських А.В., Кулаков С.А., Лі А., (упорядкування). — К.: Парламентське вид-во, 2008, — с. 246.
3. Цибульов П. Заочний семінар «Основи інтелектуальної власності»// Інтелектуальна власність. — 2005. - №7.
4. Черевко Г.В. Інтелектуальна власність: Навч. посіб. — К.: Знання, 2008. — 412 с.
5. Черноусько С.Е. Особенности защиты интеллектуальной собственности в России и во Франции// Научная сессия МИФИ – 2007. Том 13.
6. Постанова КМУ від 23.12.2004 р. № 1716 «Про затвердження Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності».
7. www.rada.gov.ua